

RECENZE – Richard Biegel: Město v bouři

Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–1970

JOSEF HOLEČEK

Monografie *Město v bouři* je svým rozsahem, širokým tematickým záběrem i zvláštním traktováním látky mimořádnou pragensií. Publikace věnovaná novodobému vývoji pražského urbanismu a architektury, kulturním bojům o podobu města či rané památkové péči plynule přechází mezi různými tématy a měřítky, od měřítka celoměstského až k jednotlivým stavbám. Prostorově plastický a velmi podrobný výklad urbanistických proměn pražského centra, sledovaných v nebyvale dlouhém období, je zasazen do širokého kontextu dynamického kulturního vývoje. Systematická dokumentace těchto transformací se opírá o reprodukované historické polohopisné plány, úřední plány návrhové, perspektivní skici, projekty a fotografie či výtvarná vyobrazení staveb. Náznorný obraz urbánního vývoje a vizuální podoby města dotváří porovnávání plánů z různých období a fotografií historických podob desítek lokalit se stavem dnešním. Bohatá obrazová složka knihy obsahující 750 položek může žít vlastním životem: málo známými obrazovými dokumenty poslouží náročnějším badatelům a svou atraktivností osloví i laickou veřejnost. Možnému rozšíření odborné monografie mezi čtenáře napomáhá také živý jazyk, kterým autor uchopuje leckdy verbálně obtížně popsatelné metamorfózy prostorového uspořádání městské struktury a srozumitelně je vykládá. Do monumentálního „kompendia znalostí“ se, obrazně řečeno, vlévají všechny dosavadní „zmizelé“ i „nepostavené Prahy“ a poprvé je zde v systematickém záběru sledována i nová zástavba. Při pohledu na výpravný ediční počin nemůže nevystát otázka: že to někoho nenapadlo dříve; podobná syntetická práce nejen v odborné literatuře, ale snad i v české kultuře vůbec chyběla.

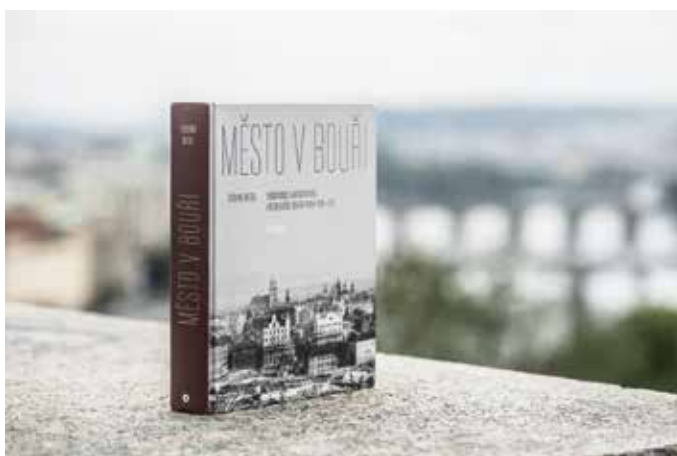

Foto @ Vladimír Šigut, Nakladatelství Karolinum, 2022.

Širokospektrální dílo na pomezí historie architektury, historie urbanismu a dějin památkové péče je náročně komponováno; udržet při tolika různorodých tématech chronologickou linku, aby se práce nerozpádla do souboru dílčích studií, vyžadovalo letité úsilí a jistě i důkladnou editorskou práci. Na druhou stranu objemný svazek nevyžaduje nutně postupné čtení, je v něm možné vyhledat určitá období, lokality nebo témata, a jejich výklad bude ucelený. Dosavadní literatura, kterou Richard Biegel shrnuje, je rozsáhlá, má více než stoletou tradici. I její přehledné zpracování do „učebnicového formátu“ by si zasloužilo pozornost. Stěží bychom našli lokalitu otřásanou prudkou přestavbou či jen radikální úvahou, která by byla opomenuta. Autor však shrnující rovinu přesahuje vlastním bádáním a partie, kde se jeho výsledky uplatňují, patří k informačně nejbohatším částem publikace. V recenzi je zmíníme. Situaci ambicióznímu projektu neusnadnil ani shromážděný materiál: u mnohých dobových názorů není snadné rozhodnout, zda se jedná o historický pramen nebo o odborný, věcně podložený a svého druhu vědecký výklad. Ostré, vyhraněné názory vyslovované významnými osobnostmi se v pražské tradici reflexe vývoje města vyznačovaly jasně formulovaným až autoritativním pohledem, který odborná literatura v oboru historického urbanismu často prostě přejímala, a hranice mezi historickou vědou a kulturní reflexí doby tak rozostřovala. Pole, na které autor vstoupil, je bohaté, mnohokrát přeorané a stále čtenářsky vděčné, ale z hlediska striktní vědecké metodologie doslova zaminované; snadno vyslovovaný požadavek kriticky se vyrovnat s prameny a dosavadní literaturou nebyl při rozsahu publikace a početných citacích dobových textů velkého názorového rozptylu plně uskutečnitelný. Zajímavějším tématem je selektivní kritičnost a způsob, jakým se autor s různorodými prameny či názory z různých období vypořádá. Právě tato selektivní kritičnost zaslouží recenzi

pozornost. Je významnou, na první pohled nezjevnou vnitřní charakteristikou díla, která vypovídá o tom, čím autor skutečně rozšiřuje poznání novodobého urbánního vývoje pražského městského centra, v čem je jeho přístup osobitý, a v čem naopak tradiční, či dokonce konvenční.

Kniha obsahuje přehled literatury (s. 26–30), který uvádí, na jaká témata se předchozí autoři zaměřovali, neuvádí však již, co o nich říkali. Spolu se spíše skrovnými citacemi či přímými odkazy jinde v textu tak jen znalec rozpozná, které myšlenky jsou původní a které převzaté. Práci zabarvuje skutečnost, že se opírá převážně právě o literaturu, zatímco o úřední archiválie jen selektivně. Minula se třeba se spisovou dokumentací k urbanistickému plánování období pozdní monarchie a první republiky uloženou v Národním archivu. I starší badatelé se však ve svých závěrech mohli mylit. Tím spíše to platí o dobové publicistice a polemikách, o něž se Biegelova kniha opírá zásadně. Traduje tak i vžitá hodnocení, která o historii urbanistického myšlení vypovídají, ale popisem skutečného vývoje města nejsou. Reálný urbánní vývoj a jeho reflexe či dobové představy o lepších a neuskutečňovaných možnostech se nezdá rozcházel. Kdybychom si Biegelovu práci představili jako náročnou učebnici – koneckonců vznikla na základě habilitační práce –, uměli by studenti plyně hovořit o *Ideálním plánu Velké Prahy* od Maxe Urbana a znali by mnoho desítek budov, které při přestavbě města na přelomu 19. a 20. století zanikly. Ale odpověď na prosté otázky typu – „Podle jakého závazného plánu byla prováděna pražská asanace nebo přestavba Podskalí?“, „Kdo jej navrhl a kdo a kdy schválil?“ či „Co z kterého dobového urbanistického soutěžního návrhu se skutečně vtělilo do závazné regulace?“ –, by neznali. Nejedná se o faktografické marginálie blednoucí vedle smělých kulturních vizí, ale o skutečné dějiny proměn pražské zástavby, jejichž znalost je předpokladem odpovědi na otázky prvořadého badatelského významu: jak konkrétně první republika reinterpretovala urbanistické dědictví mocnářství; v čem se lišilo plánování urbánních tvarů z dílny Státní regulační komise od předchozích plánů polohy; na co z předchozího plánování a jakým způsobem navázalo období po druhé světové válce. Monumentální opus má tedy i svá kritická místa.

Období 2. poloviny 19. století až do sklonku rakousko-uherské monarchie pokrývá odborná literatura nejčteněji nejen kvůli dostatečnému časovému odstupu, ale i kvůli atraktivnímu tématu pražské asanace. Dlouho zůstávalo zatíženo antiasanačním étosem a s ním spojenou přezíravostí k tehdejšímu plánování města; milník v dosavadní recepci představoval sborník ke stému výročí pražské asanace (HRŮZA ET AL. 1993). *Město v bouři* k přesnějšímu poznání tehdy nově vznikajících urbánních struktur svou detailností dále přispívá. Obsahuje obrazovým materiálem bohatě doložené mikroanalýzy mnoha desítek dobově relevantních témat (namátkou: „Dvořákovo nábřeží a proměna okolí Rudolfiny“, „Kořeny a souvislosti asanace“, „Umělecká komise a Bestia triumphans“, „Spor o severní stranu Staroměstského náměstí“, „Balšánkova regulace Malé Strany“, „Pokračování staroměstské asanace“...), v nichž shromažďuje dosud porůznu rozptýlené úvahy a dříve publikované materiály známé vesměs jen speciálně zaměřeným historikům. Nedostatkem jinak velmi bohatě diferencované a detailní látky je, že nebyly publikovány základní platné úřední návrhové urbanistické plány, což vedlo spolu s malým zájmem o tehdejší stavební právo k nepřesnostem, které k hlubšímu poznání pražského urbanistického vývoje nepřispívají.

Ani v názorných výřezech reprodukováný zásadní *Plán polohy a výšek královského hlavního města Prahy etc.* (s. 106–109) nebyl vlastním návrhovým urbanistickým plánem, vznikl shrnujícím překreslením jednotlivých plánů polohy, které pořizovaly Praha a přilehlé obce v rozsahu vlastního katastru a zpracovávaly většinou technické kanceláře městských/obecních stavebních úřadů. Domněnka vyslovená na s. 109, že byl plán na styku jednotlivých obcí upravován či dotvářen, správná není; jeho původci, inženýři pražského Městského stavebního úřadu, plány polohy obcí schválené Zemským výborem podle zákona/stavebního řádu z roku 1886 upravovat nemohli. Celkový obraz města, který zde vidíme, je nicméně plynulý, byť se nejednalo o návrh celoměstské regulace, ta do poloviny 20. let neexistovala. Je zřejmé, že jednotlivé plány koordinovány byly (katastrální hranice mezi Smíchovem a Košířemi například vedla napříč tehdy stavěnými pravidelnými domovními bloky). Zákon však způsob koordinace nepředepisoval a popis jejího konkrétního způsobu zůstává badatelským úkolem do budoucna. Oddělené „obecní“ urbanistické plánování nicméně propojení města či souměstí nebránilo, jak se traduje (bránilo mu zásadně rozlehlé železniční území s vlastní stavební jurisdikcí) – a autor tuto vžitou tezi nevyvrací –, vedlo však k tomu, že jednotlivé obce navrhovaly a rozvíjely vlastní jádra, a nebyly tedy pouhou „extenzí Prahy“. Město vyobrazené na *Plánu polohy a výšek* také nemůžeme považovat za město „ideální“ (s. 109), jednalo se naopak o „město úředně schválené“. Nebylo vzosnou projekcí,

jakou představuje například pozdější *Ideální plán Velké Prahy* Maxe Urbana, reprodukováný na s. 329 až 331, ale zachycením stavu regulace k roku 1889. Stavební řád z roku 1886 nepožadoval po obcích vypracování urbanistických návrhů cílové a (úplně) nové podoby jejich území, ale zachycení aktuálně zamýšlených regulací. Jednotlivé obce ovšem své území regulovaly v čase i rozsahu nerovnoměrně. Spojené obce Nusle a Pankrác navrhly například již v roce 1887 (PLÁN 1887 REITER/ŠTĚPÁN) takřka úplné pokrytí svého katastru blokovou zástavbou v rozloze srovnatelné s Královskými Vinohrady, ale ve Vršovicích regulace zasáhla jen okrajovou část území a v Libni se „nedělo nic“. Nicméně plány polohy mohly být rozšiřovány, a tak se urbanistické plánování a výstavba rozvíjely dále. Postrádáme však již srovnatelný celoměstský plán s výjimkou v knize ve výřezech vícekrát publikovaného *Orientačního plánu Královského hlavního města Prahy* z let 1910 až 1914 (s. 181, 206, 215 ad.), kde jsou navržené regulace rovněž, na první pohled možná ne zcela zřetelně, zachyceny. Rozsah města

Foto @ Vladimír Šigut, Nakladatelství Karolinum, 2022.

ze samého sklonku monarchie byl oproti 80. letům podstatně větší. A tehdy navržené urbánní struktury byly významně odlišné od pozdější zástavby podstatně výraznějším podílem pravidelného blokového systému (území Pankráce, prakticky nerealizovaná zástavba Horní Krče anebo Dejvic). Blokový systém byl trnem v oku pro část architektů již na sklonku monarchie, jak ostatně dokládají citace dobových názorů například na s. 326 až 328, a prvorepublikové plány Státní regulační komise jej později opouštěly, kde to jen bylo možné. Kořeny této animozity měly ovšem také historický původ a souvisely s výlučně pojímanou pozicí historické Prahy v širším městském organismu. Vínou se od obsáhle citovaného Schulzova pamětního spisu (s. 105) či známého Fingerova plánu (PLÁN 1870 FINGER/HSÚ) na rozšíření Prahy. Kriticky dobový pohled na blokovou zástavbu jako na nekoncepční až méněcennou a související despekt k na ní založenému urbanismu měst a obcí za hranicemi historické Prahy se přenáší i do historických analýz jako „fakt“ dobové nedostatečnosti, jakkoli se jednalo o zcela bazální zastavovací schéma, jehož navržený rozsah byl i bez institutu celoměstské regulace v předvečer první světové války ohromující a je i historikům urbanismu vesměs neznámý. Richard Biegel patří ne-li mezi dědice této tradice, tak k těm, kteří jí neoponují a opakují slova svých předchůdců. Schulzův pamětní spis se možná sluší citovat v pojednáních o historii pražského urbanismu, ale snahu učinit z ideální úvahy etalon, jímž se poměřuje urbánní vývoj, za vědecký úzus můžeme považovat stěží. Žádný z pozdějších urbanistických návrhů se ani zdaleka nepřiblížil představě architekta.

Na druhou stranu dobrá znalost topologického kontextu a historických urbánních struktur umožnila autorovi elegantně se vyrovnat s utkvělými představami o deficitu „pražské Ringstrasse“ (s. 81); práce tak ani nespřádá oblíbené velké analogie s Vídni či Paříží. Při nesrovnatelně menší znalosti právních a územních poměrů zahraničních měst by mohly snadno vést ke klamným závěrům. Uvážlivě interpretuje urbanistický návrh josefovské a staroměstské asanace vzhledem k historickému půdorysu města (s. 129 až 130). Nicméně tvrzení o půdorysné cizorodosti nové zástavby dle pravidel stavebního řádu z roku 1886 (s. 108) platilo spíše pro Staré Město, Josefov a přibřežní oblasti Nového Města. Kromě uvedených území se jinak na Novém Městě hojně stavělo již v 60. letech a velkorysý karlovský půdorysný koncept prostorných ulic nové stavby ve většinou mírně posunutých uličních čarách přijal, aniž by se do kulturních dějin vetknula jejich nepatřičnost. Podobně to platí i pro regulace podle stavebního řádu z roku 1886. Historická zástavba zde po významně delší období průběžně zanikala a zůstala dnes jen reliktní. Co do počtu zaniklých domů předčí Staré Město i s Josefovem. Až na výjimky (třeba případ Braunova domu dokumentovaný na s. 302–305 anebo obsáhle komentovaná proměna Václavského náměstí a nejbližšího okolí na s. 285–301) sám tento zánik nepoutal dobovou pozornost, a chápeme-li Biegelovu práci jako „poslední v řadě“, zůstalo tomu tak dodnes. Ve svém pojetí urbanismu

sklonku monarchie nová témata neotevřela a v kontextu dosavadního hodnocení této etapy pražského urbánního vývoje zůstala konzervativní.

Recenzní připomínku uvedme k Podskalí: reprodukováný Hurtigův, Heideho a Štruncův soutěžní návrh (s. 103) nebyl regulací, podle které se stavělo, tím se stal až koncepčně odlišný plán polohy z roku 1888 (PLÁN 1888 SÚ), dílo inženýrů Městského stavebního úřadu, stavebního rady Josefa Václavka a ředitele Aloise Bulíře. Jedná se na jednu stranu o marginálii, nicméně jména těchto skutečných tvůrců realizovaného urbánního řešení jsou v knize žel opomenuta a s nimi i sám fenomén úředního městského plánování, jakkoli bylo na sklonku monarchie zásadně určující. Neplatí to jistě zcela: cenný je například publikovaný plán úřední regulace v okolí Rudolfiny (s. 92) z 1. poloviny 70. let a s ním podrobně popsany význam nově zřizovaných nábřeží pro přeměnu navazujících městských struktur. Zde autor navazuje na svou předchozí badatelskou práci. Dodejme jen, že podobné, jen mírně mladší plány existovaly i pro Podskalí v souvislosti s budováním Palackého nábřeží.

Publikace se „drží tradice“ a zdůrazňuje historicky dobře zdokumentovanou „asanační linku“ na úkor tehdejšího stavebního práva a jeho urbanistických nástrojů. O urbanistické povaze asanovaného území rozhodl ale plán polohy z roku 1888 (PLÁN 1888 SÚ), nikoli asanační zákony, ty byly pouhým prostředkem, který realizaci záměru usnadňoval daňovými úlevami (zákon č. 23/1893 ř. z.) a zejména možnostmi systémového vyvlastnění dosavadních nemovitostí (zákon č. 22/1893 ř. z.). Plán polohy však byl schválen již v roce 1889, hladce a bez ohlasů, a pozdější diskuse 90. let situaci stěží mohly zvrátit. Nezáměr o městské inženýrské plánování neumožnil autorovi popsat skutečnou genezi urbánního tvaru asanovaného území. Správně si sice povšiml rozšiřování hlavních staroměstských ulic v 1. polovině 80. let (třeba dům U Hřebene na nároží Celetné a Štupartské ulice na s. 111), nejednalo se ovšem o *ad hoc* regulaci dílčích uličních koridorů, ale o součást uceleného regulačního plánu (PLÁN 1882 HÚ). Ten zahrnoval kromě Josefova velkou část Starého Města, tzv. Dolejší Staré Město, které zreguloval rovněž, a to asanačním způsobem (včetně již tehdy navržené ulice Pařížské), byť ne ještě plošně důsledně a někde ještě ne s tak širokými novými ulicemi. Na tento plán navázal, v některých partiích dokonce naprosto shodnými půdorysnými tvary bloků, vítězný soutěžní návrh na asanaci *Finis Ghetto* (s. 120) – laureát, kartograf Alfred Hurtig, jako zaměstnanec Městského stavebního úřadu plán z roku 1882 jistě znal. Vítězný návrh byl plošně omezen na Josefov a větší část Dolejšího Starého Města a s korekcemi vtělen do zmíněného závazného plánu polohy (PLÁN 1888 SÚ), který byl v roce 1906 upraven (je zajímavé, že se úprava vracela k některým později opuštěným částem návrhu z roku 1882, například k průrazu nové ulice E. Krásnohorské). Z tohoto roku pochází také většina tzv. plánů asanačního obvodu (jeden z nich je publikován na s. 128). Asanační urbanistický koncept tedy nebyl nevídané radikálním novum, jak se současníkům zdálo, ale produkt delšího nenápadného vývoje určovaného inženýrskými elitami pražského magistrátu. Stal se závazným skrze stavební, nikoli skrze asanační právo. Možná z toho mohl autor vyvodit odpověď na vnucující se otázku spojenou s pražskou asanací „Jak se to mohlo stát?“, a to takovou, že urbanistické plány 1. poloviny 80. let neměly významnější veřejný ohlas, podobně jako určující plán polohy z jejich sklonku. Boj proti asanačnímu zákonu, dobové ohlasy v kulturní sféře a pozdější snahy zachránit alespoň jednotlivé stavby vedly pozdní válku na nesprávné frontě, a proto byly pro asanované území víceméně neúčinné. Jakkoli si město Praha vyhradilo právo při neschválení asanačních zákonů plán polohy upravit, neumíme dnes spolehlivě vymodelovat, co by úspěšný výsledek odpůrců zákona znamenal pro zachování dosavadní zástavby. Plány polohy podléhaly schválení Zemským výborem a jejich změna na asanovaném území nebyla snadná (ŠIMANDL 2017), protože nebyla v konečné instanci v jurisdikci města. Nicméně tzv. asanace Podskalí se odehrála zcela bez podpůrného aparátu asanačního práva, území leželo za nově zbudovaným nábřežím a vyžadovalo plošné navýšení terénu podobně jako u Starého Města a Josefova, ovšem urbánní struktura zde byla řidší a vlastnické vztahy podstatně jednodušší než zejména na Josefově. Snahám o zachování výjimečných staveb na asanovaném území bylo věnováno tolik úsilí, že se zdá až nepředstavitelné, že by se jednalo v samé své povaze o snahu marnou. Mezi řádky historických úvah opakovaně zaznívá, že jejich částečné zachování bylo možné a důvod, proč se tak nestalo, je shledáván v jakési nekulturnosti až zanedbávanosti. Tento postoj zhrzené naděje a prohry tlumeně vyznačuje i ze současné Biegelovy práce. Nad rámec recenze dodejme, že otázka, co by se dalo reálně zachránit, představuje zajímavé badatelské téma, které by mohlo – při dobré znalosti dobových právních, správních, vlastnických a topografických poměrů – vnést do podobných úvah větší jasnost.

Veřejnost usilující o ochranu památek se nicméně se stavebním právem naučila zacházet: svědčí o tom omezenější realizace rozšíření plánu polohy/regulačního plánu z roku 1903 (PLÁN 1903 SÚ) pro staroměstskou oblast mimo asanační obvod a Petřskou čtvrť či pozdější dramatická změna schváleného urbánního schématu ve středním Podskalí pod Emauzy. V kontextu reflexe urbanismu na přelomu století doprovázené přesnými postřehy o tehdejší vnímání památkových hodnot (např. na s. 181–186) autor záslužně sleduje málo známý poasanační urbanismus na soutěžním návrhu Josefa Sakaře. Doplňme jen, že z něj odvozený úřední plán se dochoval (na s. 191 se uvádí, že nikoli); je jím výše uvedený plán z roku 1903, který navrhoval po plánu polohy z roku 1888 druhou vlnu úprav historického centra a znatelně ovlivnil i pozdější prvorepublikový regulační koncept. Zároveň však přejímal některé regulační čáry plánu polohy z roku 1888, jenž zase přejímal některé starší platné regulační čáry. Expresivní název monografie s fotografií na přebalu působící jako městská struktura po velkém orkánu vypovídá dobře o záměru sledovat dynamické proměny města v historických zlomových bodech. Existovala ale i linka kontinuity a návazností, držaná zejména dobovým stavebním a správním právem, která možná nebude tak poutavá, nicméně vede k závěru, že řada regulačních zásahů do tkáně historického města má starší původ, než se domníváme. Dějiny pražského urbanistického plánování jsou ve značně míře také dějinami přejímání a reinterpretací starších regulačních záměrů.

Zatímco obce se na sklonku monarchie mnohdy snažily maximálně využít plochu svého katastrálního území pro navrzení kompaktní zástavby, **prvorepublikové plány Státní regulační komise**, která neměla žádnou politickou vazbu ani odpovědnost k obci, navrhovaly v násobně větším měřítku nově zřízeného hlavního města zástavbu řidší, s řadou monobloků či naopak „superblok“ s polootevřeným obvodem, protkanou zelení a mnohde se blížíci konceptu zahradního města.

Tento nový náhled se do historického centra města promítl omezeně. Starého Města se plány Státní regulační komise v základní urbanistické půdorysné osnově dramaticky nedotkly, vesměs upravovaly uliční čáry starších regulací, nebo je dokonce ponechávaly. Publikace tuto skutečnost uvádí (s. 409 či např. převzetí Sakařových regulací na s. 422), možná ji mohla i důkladněji interpretovat, když úvodní stať k činnosti této historicky zvláštní plánovací instituce je celkem podrobná (s. 333–335). Zákon č. 88/1920 Sb., jímž byla komise zřízena, jí uložil nejen vypracování regulačních a zastavovacích plánů, skrze něž na ni obvykle pohlížíme, ale ustanovil komisi i jako orgán, který měl zrevidovat dosavadní platné plány polohy. Schválené regulační čáry tedy mohla i přejmout – vyhnula se tím případným právním komplikacím z důvodu práv nabytých ze starší regulace i přeřešení partií území, na které neměla jasný názor nebo kde kvůli zánovním stavbám smysluplný prostor pro nově vymyšlené regulace již nebyl. Z pouhého plánu nelze potom jednoduše dovodit, zda komise skutečně byla jejich původcem. Výroky na s. 409 o tom, že regulační plán čtvrti mezi Národní třídou a Betlémským náměstím mechanicky rozšiřuje ulice a ponechává jim jejich nepravidelný průběh, a přejímá tím „ten nejprimitivnější způsob asanace“, z pera historika urbanismu velmi překvapí. Jednalo se o zcela základní a převažující přístup urbanismu od 60. let 19. století, hojně uplatňovaný i v asanaci. Co by potom tedy bylo řešením méně primitivním, či snad dokonce vhodným? V této velmi malé „čtvrti“ navíc v době, kdy ji prvorepublikoví plánovači převzali, již stálo množství výstavných historizujících budov, včetně škol, a pro vetknutí odlišného urbánního schématu zde neexistoval prostor.

Nové poznatky o tom, jak dosavadní plány polohy komise zrevidovala, tedy, chceme-li, jak první republika konkrétně reinterpretovala urbanistické dědictví sklonku monarchie, se ovšem analyzou z hlediska vývoje regulací velmi složitého historického centra získávají obtížně, znatelnější výsledky by zkoumání přineslo na okrajích historizujících čtvrtí. Od ustavení Státní regulační komise do vypracování první celoměstské regulace v roce 1924 uběhly dynamické čtyři roky počátků republiky, rané regulace komise tedy v pozdějších plánech jako návrhy leckdy kresleny nejsou, neboť byly již realizovaným stavem. I taková ikona prvorepublikové architektury, jakou představuje Gočárova Legiobanka z raných 20. let v ulici Na Poříčí (s. 342 a 343) vznikla podle *ad hoc* pořízené regulace, kterou již posuzovala Státní regulační komise. Je proto cenné, že publikace tyto rané prvorepublikové regulace zdokumentovala (na s. 341–356). Užitečný je také nástin vývoje regulačních plánů od tzv. zeleného tisku z roku 1924 přes dílčí regulační plány z konce 20. let až k jejich úpravám v letech třicátých, opřený o bohatý archiv Klubu Za starou Prahu (zejména s. 409–424).

Na Novém Městě byly navrženy zásahy do základní půdorysné urbánní struktury četnější, avšak kromě pobřežní oblasti Petrské čtvrti zůstaly většinou nerealizovány. Dobře vybrané základní regulační plány ukazují pokračující rozšiřování uličních profilů, kterým historická šíře ani její úpravy z konce 19. století leckde nestačily, zajímavé jsou však i stavby moderní architektury realizované naopak v historických uličních čarách doložených na mapách stabilního katastru nebo z 2. třetiny 19. století například ve Spálené, Jungmannově nebo Václavské ulici. V bohatých analýzách dobových architektonických děl by tato připomínka patrně umožnila objasnit další zvláštní kvality této pozoruhodné vrstvy pražské architektury.

Pasáže o prvorepublikovém urbanismu a architektuře obsahují nejen reprodukce regulačních plánů platných, schválených ministerstvem veřejných prací, ale i verzí neschválených a různých studií. Kromě půdorysných regulací zde nalezneme též regulace výškové s regulačními čarami zakreslenými do front významných ulic a náměstí. Pohled „do kuchyně“ prvorepublikových urbanistů doplňují reprodukce plánů zachycujících rozsah uvažované památkové ochrany (např. s. 417) a objevná kapitola o tzv. asanaci bloků a přínosu Bohumila Hypšmana (s. 481–489) v této oblasti. Škoda, že v práci chybí porovnání prvorepublikových a starších regulací z hlediska míry volnosti: plány polohy obvykle (pokud vůbec) regulovaly výšku relativně, podlažností; regulační plány prvorepublikové absolutně, kótou. Obdobně u vilové zástavby starší regulace vymezovaly uliční síť; prvorepublikoví regulátoři do nich zakreslovali přesné pozice domů. Odpověď na otázku, v čem se lišil prvorepublikový urbanismus od přechozího období, měla více směřovat k morfologickým konceptům či figurám, které se promítaly do navržených urbánních tvarů.

V textu také není vždy rozlišeno, zda se jednalo o schválené verze regulačních plánů či nikoli. Hranice mezi skutečnými dějinami urbanistického plánování a „nerealizovanými Prahami“ se tak poněkud stírá. Bez nerealizovaných úvah a návrhů by samozřejmě byla práce o poznání chudší; o dobových názorech neuskutečněné návrhy v jistých ohledech vypovídají více, neboť bývají vyhrcořenější a zobrazují tehdejší urbanistické uvažování ve větší šíři než té, která prošla, někdy úzkým, schvalovacím hrdlem společenských a správních poměrů. Pečlivější sledování linky platných plánů, posouzení toho, co se z nich realizovalo, co ne a proč a jaká témata se v různých obdobích vracela, ovšem mohlo podat přesnější obraz o tom, jak se skutečně urbánní tvar města vyvíjel.

Za podrobnější zmínku možná stálo, jak se **poválečný** „Návrat modernismu (1958–1970)“ (název závěrečné kapitoly na s. 543–654) vyrovnával s plány Státní regulační komise po intermezzu let padesátých (viditelném lépe na tzv. podrobných územních plánech než na plánech směrných, v knize publikovaných a podrobně zhodnocených); nebo jak se hierarchicky koncipované plánování let padesátých vyrovnávalo s plány polohy pozdní monarchie. Explicitně a s historickým nadhledem autor popisuje jen návaznost na urbanistické záměry protektorátu (s. 472–475). Jinak výstižná analýza těsně poválečného „vítězství“ funkčního plánování nad dosavadním plánováním prostorovým (s. 514), vyobrazujícím jednotlivé bloky či stavby, však přesná není. V menším měřítku tzv. stavebních obvodů takové (podrobné územní) plány – mohli bychom je označit, v uvozovkách a bez despektu, jako socrealistické, včetně údajně odmítnutých shromažďovacích náměstí (s. 523) – existovaly jako úředně schválené i na samotném sklonku 50. let. Léta šedesátá na tehdy navržené formy, zdá se, raději zapomněla a s nimi i my.

To však byla jen doplňující poznámka k poválečnému období, dosud neúplně zpracované epoše urbánního vývoje města, do jejíhož historického výkladu autor zahrnul obecnější pohled na celopražský urbanismus, dobový urbanismus dopravní, téměř neznámé nerealizované poválečné úpravy pražského centra i rozvoj tehdejší památkové péče a adaptace památek, včetně hutné studie věnované projektovému ústavu SÚRPMO (s. 628–639). Pro tuto etapu vývoje městského organismu je Biegelova práce zakladatelským dílem. Autor zde nebyl tolik zatížen množstvím „návykově referenčních“ názorů, na jejichž kritickou reflexi v díle takového rozsahu asi nezbývá vždy síla. Při analýze vybraných novostaveb v pražském centru nicméně aspiruje na jejich hodnotovou kodifikaci. Výklad v kapitole „Novostavby šedesátých let“ (s. 589–627), zachycující zejména budovu Národního shromáždění, Hotel Intercontinental, obchodní domy Máj a Kotva či Pragerovy budovy Sdružení projektových ateliérů, vychází z popisu urbanistického kontextu, jelikož však autor dnes vesměs již ikonickým stavbám straní, nebývá jejich nezdídky radikální vlom do urbánní struktury popisován syrovým jazykem urbanistických parametrů. Možná se sem promítá autorova aktivita jako dlouholetého člena a dnes předsedy Klubu Za starou Prahu, který

při obhajobě novějších staveb před demolicemi nebo radikálními zásahy usiluje říkat o nich jen dobré: stavba výrazných architektonických kvalit tak musí být vždy i vynikajícím způsobem zasazena do urbanistického kontextu. Opravdu musí být takové kvality tak úplné? Nemusí! Kontext a urbánní kvality potom také nemusejí být vykládány „nekonečně“ extenzivním způsobem.

V tomto smyslu se jedná o portréty uměleckokritické povahy, reakce na ně se hodí spíše do kulturního tisku než do vědeckého periodika. Do něj naopak patří **závěrečné zamyšlení** nad tím, jak historii urbanismu z pera Richarda Biegela poznamenává tradování kulturních obrazů a vžitého hodnocení.

Historie urbanismu samozřejmě není a nemůže být prosta hodnotových preferencí a stranění některým etapám vývoje. V českém prostředí byly pro vědecký výklad určující soudy pocházející z velmi polemického kulturního prostředí pozdní monarchie a prvorepublikové avantgardy i státní politiky odklonu od éry mocnářství, které se staly mnohdy nereflektovanými etalony jako samozřejmé skutečnosti. Urbanismus sklonku monarchie byl jejich terčem: nestojí za opravdovou pozornost, je špatné, že plány polohy nebyly pořizovány z jednoho celoměstského centra, je dobré, že Státní regulační komise byla nezávislá na městské politické reprezentaci, architekti byli lepšími urbanisty než městští inženýři, městští inženýři sklonku monarchie nestojí za řeč, jména urbanistů po roce 1945 je třeba připomínat. Zánik historické architektury, na jejímž místě vznikla eklektická stavba, bolí více, než když to byla stavba funkcionalistická etc.

Richard Biegel je v těchto různě kombinovatelných hodnotových paradigmatech nositelem a pokračovatelem tradice Klubu Za starou Prahu, která spojuje přísné konzervativní památkářské myšlení s nadšením pro soudobou architekturu a snahou nové stavby autoritativně hodnotově zakotvit. Potřeba naplnit takový ideál, doslova sjednocení protikladů, je nutková (jde o historický úkol) i frustrující, neboť těžko naplnitelná: vzácná syntéza neroste na každém stromě. Vede ke vzdornému elitnímu nadhledu (my víme, že to jde, a víme jak) a k až antisystémovému odporu. A to je náhled kulturně formativní, nikoli vědecký. Je o něm dobré vědět, kdykoli se kulturní vzorce v pozadí odívají do roucha vědeckých analýz.

Richard BIEGEL: Město v bouři : Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–1970. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. 766 stran. ISBN 978-80-246-5289-4.

CITOVANÉ PRAMENY A LITERATURA

- PLÁN 1870 FINGER/HSÚ — František FINGER, 1870; Hospodářský a stavební úřad města Prahy, 1870: Nástin k založení nové části města Prahy na místě nynějších hradeb počínajíc na pravém břehu Vltavy u mlýnů Helmovských až ku Slepé bráně, 1 vídeňský palec : 40 vídeňských sáhů (= 1 : 2 880). Vydáno jako příloha článku František Finger: Rozšíření král. hlavního města Prahy. Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách 5, 1870/1, 36–37, tab. X.
- PLÁN 1882 HÚ — Hospodářský úřad král. hl. města Prahy (Arnošt Jenšovský), 1882: Regulační plán Starého Města a Josefova v Praze, grafické měřítko sáhové. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P I 1/333.
- PLÁN 1887 REITER/ŠTĚPÁN — Technická kancelář Reiter a Štěpán v Praze, 1887: Regulační plán spojených obcí Nusle a Pankrác, na základě úředně schváleného originálu ze dne 20. července 1887 čj. 28.980, sestavený od technické kanceláře Reiter & Štěpán, 1 : 2 880. Dostupné na <<http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/18609>> [vid. 2022-09-27].
- PLÁN 1888 SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1888: Polohopisný plán královského hlavního města Prahy, část na pravém břehu Vltavy (= plán polohy), 1 : 720. Zpracován 1886–1888, vydán 31. 3. 1888. Spisovna IPR Praha, lokace 9398/3.
- PLÁN 1903 SÚ — Městský úřad stavební v Praze (asi), 1903: Polohopisný plán Starého a části Nového města Pražského, 1 : 720. Spisovna IPR Praha, bez sign.
- HRŮZA ET AL. 1993 — Jiří HRŮZA ET AL.: Pražská asanace : K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu – Prager Sanierungs : Sammelband anlässlich des 100. Jahrestages des Sanierungsgesetzes für Prag. (= Acta Musei Pragensis 93), Praha 1993.
- ŠIMANDL 2017 — Milan ŠIMANDL: Právní rámec pražské asanace – The Legal basis for rehabilitation of old Prague. Právněhistorické studie 47, 2017/2, 73–93. Dostupné na <https://karolinum.cz/data/clanek/5201/PHS_47_2_0073.pdf> [vid. 2022-09-27].